

המטרות האסטרטגיות והמדיניות של ישראל במלחמת חרבות ברזל

פרופ' איתן שמיר

מבט מבס"א, מס' 2,314, 14 באוקטובר 2024

תקציר: פרשנים רבים טוענים להיעדר אסטרטגיה ותוכנית מדינית ברורה ליום שאחרי, ולכן לטענתם, ישראל לא תוכל לממש את הישגיה הצבאיים והם יישארו הישגים טקטיים בלבד. לטענתם על ישראל להציג תוכנית מדינית ליום שאחרי. אולם התוכנית ליום שאחרי תלויה בהשגת היעדים הצבאיים שישראל הגדירה. מעבר למטרות המלחמה המוצהרות, ישראל חותרת ליצירת מציאות ביטחונית חדשה באזור, תוך החלשת איראן ושלוחותיה. זאת, מתוך הבנה שהמלחמה היא קיומית ומחייבת הסרת איומים משמעותיים מגבולותיה. ההישגים הצבאיים נתפסים כחיוניים לשיפור המצב הביטחוני ולהגברת הסיכויים להסדרים מדיניים עתידיים. ישראל מבינה את מגבלותיה בקביעת הסדרים מדיניים חד-צדדיים, היא איננה מסוגלת לכפות תוכניות או הצעות מדיניות אך מאמינה שיצירת עליונות צבאית ברורה תשפר את מעמדה במשא ומתן עתידי. בכל הסדר עתידי ישראל היא רק צד אחד ואין לה השפעה על תהליכים פנימיים-פוליטיים בצד השני, הפלסטיני או הלבנוני. לבסוף, קיים פוטנציאל להסדרים אזוריים חדשים, כולל נורמליזציה עם מדינות ערב נוספות, אם ישראל תצליח להחליש משמעותית את האיום האיראני. במידה שישראל תוכל להציג הישגים צבאיים משמעותיים או אז תוכל להציג תוכנית מדינית שתשפר את מעמדה באזור, לא לפני כן.

אחת הטענות שנשמעות חדשות לבקרים מפרשנים ומומחים הן בישראל והן מחוץ לה, היא של ישראל אין אסטרטגיה ותוכנית מדינית ברורה, וגם אם השיגה לאחרונה הישגים צבאיים בצפון ובעזה הרי שהם אינם רואים תוכנית מדינית ישראלית שמטרתה לתרגם הישגים אלו להסדרה מדינית ולהישגים מדיניים שיביאו לסיום המלחמה ולשיפור מצבה הביטחוני והבינלאומי. פרשנים אלה חוזרים על המשפט אותו מכיר היטב כל סטודנט ליחסים בינלאומיים בשנה א' - מטרתו של המעשה הצבאי הוא להביא למצב מדיני משופר – כלומר, אין פתרון צבאי ללא רגל מסיימת מדינית (זה נכון ברוב המקרים של ההיסטוריה בת זמננו). אולם כל יישום של הסדר מדיני שישפר את מצבה הביטחוני-מדיני של ישראל לאחר ה-7 באוקטובר מחייב ראשית הישגים צבאיים ומצב סיום שאותו רוב הפרשנים מסרבים לקבל או לא מאמינים שניתן להגיע אליו.

עד אמצע ספטמבר ומתקפת הביפרים המתפוצצים שנמשכה בסדרת מהלומות קשות על חזבאללה, כולל חיסול של רוב הנהגת הארגון, טענו פרשנים רבים שישראל חייבת לסיים את המלחמה בהקדם. הטיעון התבסס בעיקר על הצורך המידי בעסקת חטופים, טיעון לגיטימי שעומד בפני עצמו, ולא כפי שקשרו אותו רבים לשינוי אסטרטגי-מדיני דרמטי שיגיע בעקבותיו ויביא עמו גם שקט בגבולות, נורמליזציה עם סעודיה, שיפור יחסים עם ארצות הברית ועוד התפתחויות רצויות. הטוענים כנגד המשך המלחמה הצביעו על כך שבעזה חמאס לא חוסל לחלוטין, ועדיין מרתק כוחות וקשב צה"ל ואין אפשרות לפתוח בחזית נוספת נגד חזבאללה שהוא יריב חזק בהרבה מחמאס. אומנם לקח לישראל זמן רב, אולי יותר מדי זמן, אבל בסופו של דבר היא הגיעה לנקודה במערכה בעזה שאפשרה להסיט את תשומת הלב האסטרטגית ואת המשאבים הנדרשים לצורך פעולה אגרסיבית בלבנון. כרגע נראה שסבלנותה האסטרטגית של ישראל השתלמה ורוב המבקרים התגלו כקצרי ראי. (ברוב המקרים היו אלה גם אותם פרשנים שהזהירו מפני כניסה קרקעית לעזה ואחרי כן עמדו בתוקף על כך שאין לישראל אפשרות לפעול בציר פילדלפי ולהשתלט על רפיח).

ניתן להניח שאם ישראל הייתה מבקשת הסדרה בימים לפני שיצאה למערכה נגד חזבאללה, הרי שהייתה ככל הנראה מקבלת בתמורה "חרפה ומלחמה גם יחד" כמאמר המפורסם של צ'רצ'יל.

כעת נמצאת ישראל על סיפו של מפנה אסטרטגי, כשהיא במצב שבו השיבה לעצמה את העליונות הצבאית מול איראן ושלוחותיה. אל לנו להקדים ולחגוג כשהמערכה עדיין מתנהלת, והמטולטלת יכולה לנוע לכל הכיוונים. בזמן כתיבת שורות אלו איננו יודעים מה תהיה התגובה הישראלית להתקפה האיראנית, מה תהיה השפעתה, מה תהיה התגובה האיראנית לתגובה הישראלית, וכך הלאה.

מהם אם כן המטרות האסטרטגיות של המלחמה וכיצד ניתן לתרגם אותן למטרות מדיניות?

ראשית כמו בכל מלחמה, יש לישראל מטרות מוצהרות ומוגדרות ויש מטרות משתמעות, לא מוצהרות. מדובר בהישגים שאותם ישראל הייתה רוצה לממש כתוצאה של המלחמה. שנית, חשוב להדגיש: בראייה הישראלית המלחמה שישראל יצאה אליה היא מלחמה קיומית. ישראל הבינה שאיננה יכולה להרשות את קיומם של צבאות טרור עוינים על גבולה שמחכים ליום פקודה לפלוש לשטחה. כשהמלחמה היא קיומית המטרה היא קודם כל להסיר את האיום. רק אז אפשר לברר את ההסדרים של היום שאחרי. לא מדובר הרי בפלישה האמריקנית לעיראק, מלחמה שהתנהלה אלפי ק"מ מגבולותיה של ארצות הברית.

להלן המטרות האסטרטגיות והמדיניות של ישראל במלחמת חרבות ברזל, המוצהרות והלא מוצהרות:

בעזה: המטרות הישראליות המוצהרות בעזה הן חיסול כוחו הצבאי של חמאס ומיטוט שלטונו. זאת כדי להביא למצב שאין איום ביטחוני מרצועת עזה ויצירת תנאים להחזרת החטופים.

בלבנון: המטרה המוצהרת היא החזרת תושבי הצפון לביתם על-ידי השמדה ודחיקת כוחות חזבאללה צפונית לליטני.

יחד עם זאת מסתמן שיש למערכה גם מטרה לא מוצהרת בראייה כוללת וארוכת טווח והיא יצירת מציאות ביטחונית חדשה באזור. ישראל חותרת לפירוק שני השלוחים האיראניים החזקים שאיימו עליה בגבולותיה ויצרו טבעת אש בשילוב איום של פלישה קרקעית. בלעדיהן איראן תהיה חלשה בהרבה. השקעות של עשרות שנים יורדות כעת

לטמיון, וספק אם במצבה הכלכלי היא תהיה מסוגלת להשקיע שוב בשלוחיה באותם היקפים.

בעזה הלחימה כנגד שרידי חמאס, חוליות מפגעים בודדות שממשיכות לפעול תמשך חודשים רבים ואולי שנים. המטרה הריאלית היא לפגוע מספיק בחמאס כך שעזה לא תהווה איום גדול יותר מאשר יו"ש. גם ביו"ש קיימות חוליות של חמאס, ג'יהאד וארגונים אחרים, אך הם אינם מהווים איום אסטרטגי. בעתיד הנראה לעין ישראל תאלץ "לכסח את הדשא" בעזה כמו ביו"ש.

ישראל מתמודדת עם אתגר לא פשוט בכל הקשור להשתלטותו של חמאס על הסיוע ההומניטרי. זוהי דילמה לא פתורה. אם ישראל תחלק את הסיוע היא תהפוך לכוח מושל בעזה, דבר שאיננה מעוניינת בו, אך אם לא תפעל בעניין היא מאפשרת לחמאס לשלוט באוכלוסייה.

עזה היא שטח קטן יחסית, כרגע ישראל שולטת ביציאות ובכניסות ובהדרגה היא יכולה לשחוק את כוחו של חמאס שכמעט שאנו מסוגל להחזיר לעצמו את נכסיו. ללוחמים חדשים שיגייס מקרב האוכלוסייה אין את הידע והציוד שהיו לאנשים שאיבד. את רוב נכסיו הצבאיים חמאס איבד ולא יוכל לשקם תחת הכיתור הישראלי והלחץ הצבאי. אפשר אולי לקוות שבשלב מסוים חמאס יהיה חלש מספיק ואז ניתן יהיה להגיע להסכמה עם גוף (או תשלובת של גופים) שיסכים לנהל את הרצועה ולשמור על החוק והסדר. כרגע שום גוף מלבד צה"ל לא יסכים להתעמת עם שרידי חמאס ברצועה. כרגע אף גורם פלסטיני לא מסוגל לעשות זאת גם אם ירצה (לכך מודעים גם האמריקנים שדיברו על הצורך ברפורמה ברשות הפלסטינית).

בלבנון בשונה מעזה מודע צה"ל למגבלותיו ויודע שלא ניתן להגיע למצב שבו מושמד רוב כוחו של חזבאללה. אולם ניתן לפגוע בארגון קשה מאוד, כפי שצה"ל כבר הצליח כנראה לעשות, לדחוק את נוכחותו צפונית לליטני, להשמיד את תשתיותיו, ולפגוע קשה במערך הטילים והרקטות ארוכות הטווח שלו.

המטרה הלא מוצהרת בלבנון היא להביא את חזבאללה לנקודה שבה הוא כבר לא מהווה איום אסטרטגי על ישראל ולא מסוגל להוציא לפועל את תרחישי האימה ששורטטו לפני המהלך הנוכחי, של פלישה רבתי לגליל, פגיעה קשה בבסיסי צבא, תשתיות קריטיות, נמלים שדות תעופה וכו'. מנקודה זו מבחנה של ישראל יהיה האם תוכל למנוע מאיראן לשקם את חזבאללה.

ההישג הישראלי האסטרטגי כאן (מלבד החזרתם של תושבי הצפון) הוא שחרורה של ישראל ממשוואת ההרתעה ההדדית ששיתקה אותה מלפעול כנגד חזבאללה בלבנון כל השנים הללו, והמשמעות היא שישראל תיאלץ להרחיב את המב"ם שהיא עושה בסוריה מזה עשר שנים ולכלול בה גם את לבנון במטרה לשבש, לעכב ואולי אף למנוע התעצמות של חזבאללה. ייתכן שבנקודה מסוימת ישראל תאלץ לצאת למהלומה מונעת רחבה, אם חזבאללה בכל זאת ימשיך להתעצם ולבנות את כוחו בשנים הקרובות. עד אז ישראל תרוויח כמה שנים של שקט ושיקום הצפון.

תרחיש זה מבוסס על כך שאיראן תמשיך בשלה ללא שינוי מהותי. אולם ייתכן והשחרור הישראלי מלפיתתן של השלוחות האיראניות יאפשר למקד קשב אסטרטגי באיראן ולהביא למהלכים שיחלישו אותה, ואולי אף ניתן לקוות שיביאו לסופו של המשטר. או אז תהיה ישראל משוחררת לקחת סיכונים מסוימים ולפרוץ להסדרים נוספים במזרח התיכון, ושותפותיה, בראש וראשונה ערב הסעודית, יהיו גם הן משוחררות לקדם הסכמים עם ישראל. אולי גם תפתחנה אפשרויות נוספות לקדם הסכמים עם הפלסטינים שיחזיקו מעמד בשל האינטרסים של שני הצדדים.

מי שמצוי בדיוני הקבינט במלחמת יום הכיפורים 1973, יודע שאחרי שהקווים יוצבו ב-8 באוקטובר, החשש הגדול היה מהמשך מלחמת שחיקה שבה ידה של ישראל תהיה על התחתונה. השאלה שעמדה בפני הקבינט הייתה איך להביא לכך שסוריה ומצרים ירצו בהפסקת אש בתנאים נוחים לישראל. בתחילה היה ניסיון שלא צלח שכלל את הפגזת דמשק והתקדמות קרקעית שנבלמה, במטרה לגרום לסורים לבקש הפסקת אש. הסורים לא התרשמו. לאחר מכן הבשילה תוכנית הצליחה. הכיתור והאיום בהשמדת הארמיה השלישית הביאו לבקשה מצרית להפסקת אש בתנאים נוחים לישראל. קיסינג'ר שסבר שישראל מבקשת הפסקת אש ב-11 לאוקטובר נחרד מפני המחשבה שישראל תנהל משא ומתן מעמדת חולשה צבאית.

ישראל היא רק צד אחד בהסדרים המדיניים והיא אינה יכולה להכתיבם. היא אינה יכולה לקבוע מי יהיו מנהיגי הצד שמנגד – לכל היותר היא יכולה לעיתים לקבוע מי לא יהיו המנהיגים הללו - כפי שעשתה כעת עם צמרת חזבאללה ועם חלק ניכר מצמרת חמאס. היא יכולה להבטיח מצב צבאי ביטחוני משופר ולקוות שהתנאים יבשילו בצד השני, בין אם מדובר בזה הלבנוני ובין בזה הפלסטיני, שיאפשרו הסדר או הסכם ששווה את הנייר שעליו הוא חתום. ישראל איננה שולטת על התהליכים הפנימיים-פוליטיים שמתרחשים בקרב העמים סביבה. לעומת זאת ישראל מחויבת בראש וראשונה להגיע להישג הצבאי שישפר בצורה ניכרת את ביטחונה ויציב את הצד השני בנחיתות צבאית ברורה. בכך היא משפרת את מצבה הביטחוני ואת הסיכוי שהצד השני יהיה מעוניין בהסדר או הסכם.

בימים אלה פורסם דיון הקבינט ב-19 בנובמבר 1973, כמעט חודש לאחר סיום מלחמת יום הכיפורים. גולדה מאיר, ראש הממשלה אז אמרה בדיון "הרבה דברים יסלחו לנו, דבר אחד לא - זה חולשה. ברגע שאנחנו נהיה רשומים כחלשים - זה נגמר" ומשה דיין, שר הביטחון, מצוטט בדיון זה כמי שאמר: "פעם סמכנו על זה שלנו יש כוח הרתעה לגבי הערבים. אני חושש מאוד מקונספציה אצלנו, שאנחנו נהיה הגוף המורתע, שאנחנו נחשוש מהתמודדות עם הערבים ונכנס לפסיכוזה של הרתעה הפוכה". דברים אלה מהדהדים במלוא תקפותם גם כיום.

פרופ' איתן שמיר משמש כראש מרכז בס"א וכחבר סגל במחלקה למדע המדינה באוניברסיטת בר-אילן. ספרו האחרון *The Art of Military Innovation: Lessons from* the IDF, Harvard University Press, 2023 (יחד עם אדוארד לוטוואק).